

ограничиваться частно-правовой сферой, а самым эффективным способом их защиты является предоставление потерпевшему права привлечь нарушителя при наличии определенных условий к уголовной ответственности, как это предусмотрено в законодательстве ряда европейских государств. Угроза реального уголовного наказания станет и профилактическим средством по предотвращению такого рода правонарушений против прав и свобод физического лица.

**Ключевые слова:** личные неимущественные права; честь; достоинство; оскорбление; защита чести и достоинства; ответственность за оскорбление; уголовная ответственность за оскорбление

**Zaika Yu. Protection of Honor and Dignity in Terms of the Continental European States Law.**

The article reveals the actual issues of preservation and protection of honor and dignity of the individuals in the laws of continental European countries, formulation of theoretical provisions and practical recommendations aimed at improving the forms and methods of protecting personal non-property rights. The article gives a general description of ways to protect honor and dignity under the legislation of the countries of continental Europe (Belarus, Germany, Spain, Latvia, Lithuania, Ukraine, France). The author believes that the protection of personal non-property rights should not be limited to the private legal sphere. The most effective way to protect them is to grant the victim the right to bring the offender to criminal liability, as it is provided for in the legislation of several European countries. The threat of real criminal punishment will also become an effective tool to prevent such offenses against the rights and freedoms of an individual.

**Key words:** personal non-property rights; honor; dignity; insult; protection of honor and dignity; responsibility for insult; criminal responsibility for insult

УДК 342.9:364

*Н. Вознюк*

**До питання про процедурні норми як елемент правового регулювання забезпечення державними соціальними допомогами**

У статті досліджуються питання встановлення змісту процедурних правових норм у сфері державних соціальних допомог, визначено їх місце у реалізації правових приписів. Сформульовані особливі видові характеристики процедурних норм права у сфері державних соціальних допомог.

**Ключові слова:** соціальне забезпечення, державна соціальна допомога, правове регулювання державних соціальних допомог, процедурні норми у сфері державних соціальних допомог, ознаки процедурних норм у сфері державних соціальних допомог.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Норми права є невід'ємним елементом механізму правового регулювання, вони визначають структуру фактичного складу, закладають основи динаміки правовідносин та правореалізаційної діяльності. Ефективність регулювання, охорони та захисту суспільних відносин обумовлена можливістю реалізації закладених у правових нормах приписів через законодавчо закріплені процедури.

Позитивна реалізація права суб'єктів на державні соціальні допомоги здійснюється в рамках процедур, які встановлені відповідними процедурними нормами. Дослідження таких норм, їх сутності та характеристик вбачається обов'язковою умовою для гарантування їх успішного застосування, а отже, для реалізації функції держави щодо забезпечення державними соціальними допомогами.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Дослідження процедурних правових норм та їх ролі у реалізації правових приписів проводились з позиції філософії права, теорії держави і права та галузевих правових наук. В праві соціального забезпечення окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в ході вивчення правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин загалом та процедурних відносин зокрема. Розробці вищезазначених питань значну увагу приділили: Н.Б. Болотіна, П.Д. Пилипенко, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, В.Л. Стрепко, В.К. Субботенко, Н.М. Хуторян, М.М. Шумило, Г.І. Чанишева, Г.П. Чернявська. Спеціальні комплексні дослідження процедурних норм у сфері забезпечення державними соціальними допомогами не проводились.

**Мета й завдання статті.** Встановлення змісту процедурних норм права у сфері державних соціальних допомог, визначення їх характеристик та ролі у реалізації правових приписів.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** У праві соціального забезпечення поширеною є класифікація норм права на матеріальні та процедурні [9, с. 46-75; 11, с. 401, 407; 12, с. 7-19]. Проте, окремі науковці відстоюють позицію щодо виділення у праві соціального забезпечення процесуальних правовідносин, які регламентовані процесуальним законодавством інших галузей права [7], М.М. Шумило додатково виокремлює виконавчі (постпроцесуальні) правовідносини у сфері пенсійного забезпечення, метою яких є «виконання рішення суду у пенсійній справі та відновлення порушеного пенсійного права». За визначенням науковця, такі відносини врегульовано виконавчим законодавством [14, с. 167]. Н.М. Стаховська вважає, що «українське законодавство не розмежує правові норми, які урегульовують матеріальні, процедурні і процесуальні відносини в соціальному забезпеченні між окремими нормативно-правовими актами» [10, с. 11]. О.В. Горбатенко, досліджуючи правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, обґрунтовує наявність у пенсійному законодавстві власних процесуальних норм [2, с. 532].

Аналіз наукових публікацій свідчить про існування розбіжностей щодо класифікації та галузевої належності норм права, які регулюють правореалізаційну діяльність суб'єктів правовідносин у сфері соціального забезпечення. Відмінності у підходах пов'язані з науковою дискусією про співвідношення юридичних категорій «процес» та «процедура».

Існують концепції «широкого» та «вужького» розуміння юридичного процесу, що власне і є визначальним при встановленні співвідношення понять «юридичний процес» та «юридична процедура». Прихильники широкого трактування процесу, вважають, що процесуальна форма властива не тільки діяльності, пов'язаній з розглядом спорів, а й будь-якій діяльності щодо застосування правових норм, у цьому випадку процес реалізується через конкретні процедури [1, с. 11; 3, с. 7], які мають службову роль в межах юридичного процесу [8, с. 6]. За умови «вужького» розуміння юридичного процесу поняття «юридична процедура» визнається більш широким, а юридичний процес розглядається як різновид процедури [4, с. 18], конкретний випадок цього явища і поняття [6, с. 29, 39].

Зустрічаються пропозиції вирішити питання розмежування понять «юридичний процес» та «юридична процедура» за допомогою філософської категорії «зміст та форма», у такому разі процедура та процес у праві співвідносяться як категорії змісту і послідовності (форми) [5, с. 11].

Розмежування понять «юридична процедура» та «юридичний процес» є суто теоретичним, проте необхідним для пізнання правових явищ та їх взаємозв'язку. Переконливою вважаємо позицію науковців, які пропонують розмежувати норми права на процедурні та процесуальні з огляду на їх функціональне призначення [12, с. 17; 13, с. 20-21]. У такому разі процедурні норми – це різновид регулятивних правових норм, їх змістом є впорядкування позитивної (за відсутності спору) правореалізаційної діяльності суб'єктів правовідносин. Водночас, процесуальні правові норми відносяться до групи охоронних і їх змістом є регламентація правоохоронної діяльності, що визначає їх структуру. Процедурні норми мають двоелементну структуру і складаються з гіпотези та диспозиції, тоді як зміст процесуальних норм обумовлює наявність санкції.

Погоджуємось з твердженням В.К. Субботенко та Г.П. Чернявської про те, що праву соціального забезпечення властиві саме процедурні норми [12, с. 13; 13, с. 20-21], воно не містить процесуальних норм. Галузеві норми лише закріплюють право на захист порушеного або оспорюваного права, а процесуальний механізм реалізації цього права врегульований нормами інших галузей права. Переважно це норми адміністративного права (вирішення органами влади вищого рівня спору між суб'єктом права та органом влади (посадовою особою), які відмовили в реалізації права у бажаний для суб'єкта спосіб), адміністративно-процесуального та цивільно-процесуального права (розгляд спору судом за позовом суб'єкта до органу влади).

Процедурними нормами права у сфері державних соціальних допомог вважаємо норми, які регламентують позитивну діяльність суб'єктів правовідносин щодо здійснення права на державну соціальну допомогу в межах матеріальної процедури.

Матеріальна процедура – це законодавчо встановлений порядок діяльності суб'єктів конкретних правовідносин, тобто алгоритм дій, який призводить до досягнення очікуваного результату – призначення конкретного виду допомоги, зміна умов або припинення її надання індивідуально-визначеному заявнику.

Наприклад, матеріальна процедура призначення державних соціальних допомог передбачає чотириелементний алгоритм послідовних дій, які повинні привести до очікуваного результату:

1) формування доказової бази для підтвердження права на державну соціальну допомогу – встановлення юридичних фактів; 2) звернення до державного органу з метою призначення державної соціальної допомоги, зміни умов або припинення її надання – подання у встановленій законодавством формі заяви та супровідних документів, які становлять доказову базу та були отримані на першому етапі; 3) розгляд звернення повноважним органом влади у строки, які визначаються процедурними нормами; 4) прийняття рішення органом влади та його виконання, також в межах встановлених процедурних строків.

У такій процедурі кожен попередній елемент забезпечує реалізацію наступного. Проте, слід зазначити, що дотримання передбаченого законом порядку дій не завжди дає результат, якого сподівається заявник. Назвемо цей випадок сумлінною помилкою заявника, коли особа помиляється щодо належного їй права. Тобто в даному випадку не йдеться про порушення або обмеження права на державну соціальну допомогу. У такому разі в результаті правозастосування державним органом буде ухвалено негативне індивідуальне рішення щодо персоніфікованого суб'єкта через відсутність законодавчих підстав для надання державної соціальної допомоги.

Правові приписи, зафіксовані у процедурних нормах права, здійснюються у практичній діяльності суб'єктів правовідносин щодо надання державних соціальних допомог через використання, виконання і дотримання, а також організаційно-правову діяльність уповноважених державою органів щодо індивідуального врегулювання конкретних суспільних відносин. Ці, різні за сферою правового регулювання, види діяльності об'єднуються матеріальною процедурою забезпечення державною соціальною допомогою та визначають зміст та динаміку процедурних відносин, які врегульовані процедурними нормами права.

Процедурним нормам права в сфері державних соціальних допомог властиві такі видові характеристики. По-перше, ці норми регламентують позитивну діяльність суб'єктів правовідносин щодо здійснення права на державну соціальну допомогу в межах матеріальної процедури. По-друге, процедурні норми в сфері державних соціальних допомог регламентують діяльність пов'язану з правозастосуванням як особливою організаційно-правовою діяльністю уповноважених суб'єктів. Особа, яка має відповідно до чинного законодавства право на допомогу, реалізувати його без сприяння уповноваженого державного суб'єкта не може. По-третє, процедурні норми права не виділено в окремий нормативно-правовий акт, вони органічно поєднуються з матеріальними нормами. На змішаний матеріально-процедурний характер процедурних норм права соціального забезпечення вказували В.К. Субботенко та С.В. Передерин [12, с. 17]. По-четверте, процедурні норми у сфері державних соціальних допомог містять правозабезпечувальні засоби, наприклад, законодавчі періоди, відведені для виконання процедурних юридичних дій – процедурні строки: строки звернення за призначенням державної соціальної допомоги, строки розгляду звернення, строки призначення державної соціальної допомоги, строки зупинення, припинення та поновлення виплати державної соціальної допомоги, строки інформування, строки оскарження рішення. По-п'яте, процедурні норми права забезпечуються не заходами примусу, а негативними наслідками, які настають в разі недотримання процедури. Наприклад, недотримання процедурних строків звернення може мати такі негативні наслідки, як відмова в призначенні допомоги, відтермінування її призначення. По-шосте, процедурні норми – це регулятивні норми права, які спрямовані безпосередньо на врегулювання відносин між суб'єктами щодо здійснення права на державні соціальні допомоги. По-сьоме, основною формою реалізації процедурних норм є виконання, що передбачає проведення активних дій. Такі дії вчиняються як правомочною стороною (збір необхідних документів, звернення до компетентного органу влади для подання заяви з документами, передбаченими законом), так і державним органом в її інтересах (розгляд звернення, прийняття рішення та його виконання).

**Висновки.** Отже, встановлено, що змістом процедурних норм у сфері державних соціальних допомог є регламентація позитивної (на відміну від негативної – спірної) діяльності суб'єктів відносин щодо реалізації права на державну соціальну допомогу в межах матеріальної процедури.

Проведеним аналізом процедурних норм у сфері державних соціальних допомог встановлені їх видові характеристики, подальше дослідження яких сприятиме підвищенню ефективності нормотворчої діяльності та оптимізації процедури забезпечення державними соціальними допомогоюми.

Джерела та література

1. Гнатюк М.Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / М.Д. Гнатюк. – К., 2007. – 19 с.
2. Горбатенко О.В. Процедурно-процесуальні правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / О.В. Горбатенко [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v69/82.pdf>.
3. Лисенков С.Л. Основи конституційного процесуального права: навчальний посібник. – К.: «Юрисконсульт», 2007. – 270 с.
4. Миколенко О.І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.І. Миколенко. – Запоріжжя, 2011. – 40 с.
5. Николина К.В. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / К.В. Николина. – К., 2011. – 19 с.
6. Протасов В.Н. Основы общеправовой процессуальной теории / В.Н. Протасов. – М.: «Юридическая литература», 1991. – 144 с.
7. Рошканюк В.М. Процедурні та процесуальні правовідносини у праві соціального забезпечення / В.М. Рошканюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 25. – С. 107-110.
8. Серета О.О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.О. Серета. – К., 2008. – 20 с.
9. Синчук С.М. Теорія правовідносин соціального забезпечення: дис... доктора юрид. наук: 12.00.05 / С.М. Синчук. – Львів, 2015. – 433 с.
10. Стаховська Н.М. Відносини в праві соціального забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право, право соціального забезпечення» / Н.М. Стаховська. – К., 2000. – 21 с.
11. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник / Б.І. Сташків. – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2016. – 692 с.
12. Субботенко В.К. Процедурные правоотношения в социальном обеспечении: монография / В.К. Субботенко. – Томск: Изд-во Томского университета, 1980. – 197 с.
13. Чернявська Г.П. Процедурні правовідносини соціального забезпечення: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.05 / Г.П. Чернявська. – Львів, 2014. – 214 с.
14. Шумоло М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія / М.М. Шумоло. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 680 с.

**Возник Н. К вопросу о процедурных нормах как элементе правового регулирования обеспечения государственными социальными пособиями.** В статье исследованы вопросы определения содержания процедурных правовых норм в сфере государственных социальных пособий, определено их место в реализации правовых предписаний. Установлено, что содержанием процедурных норм в сфере государственных социальных пособий является регламентация позитивной (в отличие от негативной – спорной) деятельности субъектов правоотношений по реализации права на государственное социальное пособие в рамках материальной процедуры. Сформулировано определение материальной процедуры, описана ее структура. В результате осуществленного анализа процедурных норм в сфере государственных социальных пособий установлены их видовые характеристики: регулируют положительную деятельность субъектов правоотношений по осуществлению права на государственное социальное пособие в рамках материальной процедуры; регулируют деятельность, которая связана с правоприменением как особой организационно-правовой деятельностью уполномоченных субъектов; не собраны в отдельном нормативно-правовом акте, сочетаются с материальными нормами; закрепляют процедурные сроки; обеспечиваются не мерами принуждения, а негативными последствиями, которые наступают в случае несоблюдения процедуры; являются регулятивными нормами права; основной формой их реализации является исполнение, что предполагает совершение активных действий.

**Ключевые слова:** социальное обеспечение, государственное социальное пособие, правовое регулирование государственных социальных пособий, процедурные нормы в сфере государственных социальных пособий, признаки процедурных норм в сфере государственных социальных пособий.

**Vozniuk N. The Procedural Norms as an Element of Legal Regulation for Providing State Social Security Benefits.** The article highlights the issues of procedural norms content definition in the field of state social security and explores the importance of these norms for realization of legal prescriptions. It has been revealed that the content of procedural norms in the sphere of state social assistance/benefits implies the regulation of the positive (in contrast to the negative - controversial) activity of the subjects of legal relations aimed at the realization of the right to state social security within the material procedure. The importance is placed on the structural components of the social security benefits. As a result of the analysis of the procedural norms content in the field of state social assistance their specific features have been revealed: they regulate the positive activity of subjects of legal relations as to the implementation of the right to state social benefits within the framework of material procedure; regulate organizational and legal activities of the authorized entities; they are not collected in a separate regulatory legal act but are combined with the material norms; they fix procedural deadlines and are ensured not by coercive measures, but by negative consequences that may occur in case of non-compliance with the procedure; they are the regulatory rules of law; the main form of their implementation is their fulfillment, which implies performance of active and timely practical work.

**Key words:** social security, state social security benefits, legal regulation of state social benefits, procedural norms in the sphere of state social security benefits, features of procedural norms in the sphere of state social benefits.

УДК 349.442.237.7

*М. Сокол*

### **Правові засади виробництва органічної сільськогосподарської продукції**

У статті висвітленні питання нового законодавчого регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини суб'єктами аграрних правовідносин в Україні. Проаналізовано відповідні норми Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» та інше законодавство, яке регулює дану сферу діяльності. Запропоновано пропозиції щодо врегулювання правових проблем пов'язаних із виробництвом якісної органічної сільськогосподарської продукції шляхом внесення відповідних змін та доповнень до законодавчої бази.

**Ключові слова:** аграрне право, аграрно-правові відносини, органічне сільське господарство, органічне виробництво.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** У всьому світі паралельно з традиційним розвивається органічне сільське господарство. Останні дослідження говорять про те, що в таких країнах, як США, Японія, у Європейському Союзі попит на органічні продукти перевищує пропозицію, а інтерес споживачів і зростання ринків органічних продуктів у всьому світі має висхідний тренд. Крім високого попиту, даному процесу сприяє потужна нормативно-правова база та доступні умови сертифікації.

В Україні ринок органічних продуктів знаходиться в стадії формування, але має тенденції до суттєвого розвитку. Це зумовлено як попитом, оскільки частина населення стурбована безпекою традиційних продуктів харчування, так і пропозицією. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, на 2017 рік сертифікати на виробництво органічної продукції мають 210 господарств [1]. Проте цей показник в порівнянні із європейськими державами є досить низьким. На сьогоднішній день Україна знаходиться на 32 місці [1], щодо кількості сертифікованих органічних господарств. Дана ситуація обумовлена наявністю прогалин у Законі «Про виробництво та обіг органічної